

Пролог, коли зорі прихильні, не є вторинною формою заздоровного слова; це побічний різновид критики. Не знаю, якої оцінки, схвальної чи неприязної, удостояться мої прологи, які охоплюють стільки думок і стільки років.

Перегляд цих забутих сторінок наштовхнув мене на задум іншої книжки, оригінальнішої та кращої, який я пропоную тим, хто захоче втілити його в життя. Думаю, він вимагає спритніших рук і наполегливості, яка мене вже покинула. Приблизно в 1830-і роки Карлайл у своєму романі «Sartor Resartus» вдав, що якийсь німецький професор віддав у друк філософську працю про походження і вплив одягу, яку він частково переклав і прокоментував — не без критичних зауваг. Книжка, яку я прозираю, є такого самого стибу. Вона складалася б із низки прологів до книжок, яких не існує. Рясніла б показовими цитатами з цих можливих творів. Існують сюжети, які сприяють не так копіткому письму, як ігрищам уяви або невибагливому діалогу, такі сюжети стануть невловимою сутністю цих сторінок, які не будуть написані. Можливо, ми б написали пролог до дона Кіхота чи Кіхано, який так і не знає: є він бідакою, який мріє бути паладином в оточенні чарівників, чи є він паладином в оточенні чарівників, який мріє бути бідакою. Бажано було б, ясна річ, уникати пародії та сатири, сюжети мали би бути такими, які наш розум приймає і жадає.

Х. Л. Б.

Буенос-Айрес, 26 листопада 1974 року

Поезія і проза Альмафуерте

Понад пів сторіччя тому молодий уродженець провінції Ентре-Ріос, який щонеділі приходив у наш дім, продекламував нам в кабінеті, під синюватими газовими світильниками, либонь, нескінченну і, безумовно, незбагненну віршовану тираду. Той друг моїх батьків був поетом, і темою, яка переважно його цікавила, був бідний люд околиці, але поема, яку він виголосив нам того вечора, належала не йому і, здавалося, у певному сенсі охоплювала увесь всесвіт. Мене б не здивувало, якби перелічені мною обставини виявилися неточними; може, неділя була суботою, а газ вже замінило електричне світло. У чому я певен, то це в раптовому одкровенні, яким стали для мене ці вірші. До того вечора мова для мене була нічим іншим, як засобом спілкування, повсякденною механікою сигналів; вірші Альмафуерте, які продекламував нам Еварісто Карр'єго¹, явили мені, що вона може бути також музикою, пристрастю, мрією. Хаусман² написав, що поезія є чимось, що ми відчуваємо фізично, плоттю і кров'ю; Альмафуерте я завдячую тим, що вперше спізнав цю цікаву чудодійну гарячку. Згодом його затьмарили чи затушували інші поети та інші мови; Гюго розмив Вітмен, а Лілієнкрона Єйтс, але я завжди згадував Альмафуерте на берегах Гвадалківіра і Рони.

¹ Еварісто Карр'єго (1883—1912) — аргентинський поет-модерніст; справив великий вплив на лірику танго. В його пам'ять композитор Едуардо Ровіра написав славнозвісне інструментальне танго «A Evaristo Carriego».

² Альфред Едвард Хаусман (1859—1936) — англійський поет, літературний критик і філолог. Світову славу здобув збіркою віршів «Шропширський хлопець».

Вади Альмафуерте є очевидними і кожної миті межують з пародією; у чому ми не можемо сумніватися, то це в його непоясненній поетичній потузі. Цей парадокс, чи питання внутрішньої сили, яка торує собі шлях часами в грубий спосіб, завжди мене цікавили; серед творів, які я ніколи не написав і не напишу, але які певним чином є моїм виправданням — бодай ілюзорним чи уявним, — є один, який належало б затитулувати «Теорія Альмафуерте». Чернетки з давньою каліграфією свідчать, що думки про цю гіпотетичну книжку навідують мене з 1932 року. Складається вона, скажімо, зі ста сторінок ін-октаво; виображувати її більшою означає надміру її роздувати. Ніхто не повинен журитися тим, що її не існує або що вона існує лише в дивному світі, утвореному з речей, які могли б існувати; короткий виклад, який я зараз зроблю, можна прирівняти до спогаду, який лишає по собі через багато років товста книжка. До того ж їй особливо підходить її стан ненаписаної книжки; предметом, який розглядається, є не так письмо, як дух автора, не так нотація, як конотація твору. Загальній теорії Альмафуерте передуює особлива заувага про Педро Боніфасіо Паласіоса¹. Теорія (покваплюся це ствердити) може обійтися без зауваг.

Відомо, що Паласіос усе своє довге життя був людиною строгих правил. Кохання і звичайне людське щастя, схоже, породжували в ньому своєрідний священний жах, який набував форми презирства або категоричного осуду. Щодо цього пункту читач може звернутися до полемічної праці Бонастре («Альмафуерте», 1920) і контраргументів, які виклав Антоніо Ерреро у своїй праці «Альмафуерте і Сойло», 1920 рік. Зрештою, особисте свідчення Альмафуерте важить більше, ніж будь-яка дискусія; перечитаймо фінальні децими першої написаної ним поезії, яка має назву «У безодні»:

¹ Педро Боніфасіо Паласіос, відомий також під псевдонімом Альмафуерте (1854—1917) — аргентинський поет.

В такому перебуваю стані,
що мене, мабуть, прокленеш,
відчувши, що тепер живеш
в приниженні безперестаннім.

Я є душа і споглядання,
я наче привід небуття,
Брат Люциферові, виття
й богохула мої — жакливі.

А на чолі здуває жили
лаврового вінка кляття!

Я пальма, висаджена в твані
із суміші вапна й каміння,
я сублімована гординя,
я пишний квіт пихи і чвані
Я спора, кинута з астральної
процесії світил пророчих,
нікчемний степовий пісочник,
що із орлом летить урівні...

Бліда, зникаюча тінь від тіні,
що жити віковічно хоче!

Коли сміюся я, щоразу
мені здається, це хтось інший,
й, немов конисько необ'їжджений,
чужий собі я до відрази.

Пісок, що захопив оазу,
пустельний пил, сухий, безплідний,
який не зродить і травини, —
ось хто я, втілення пустоти...

Однак, хоч мертвий я достоту,
волю жити життям людини!¹

Значно важливішим, аніж страждання, про які сповіщають наведені вище строфи, є мужнє прийняття цих

¹ Поезії Альмафуерте українською переклала Ольга Здір.

страждань. Інші — Буало, Кропоткін, Свіфт — знали ту самотність, яка облягала Паласіуса; він, як ніхто, проїнявся загальною доктриною фрустрації, містикою і розплатою. Я вже вказав на самотність, яка є ключовою в Альмафуерте; йому вдалося переконати себе, що неталан є не його тавром, а основним і кінцевим призначенням усіх людей. Так, він написав: «Людське щастя не входило в Божі задуми» і «Не проси нічого поза справедливістю, але краще тобі не просити нічого», і «Зневажай усе, бо все є свідоме, що варте зневаги»¹. Чистий песимізм Альмафуерте перевершує «Книгу Екклезіяста» і Марка Аврелія; останні ганьбують світ, але прославляють і захоплюються праведним чоловіком, який ототожнюється з Богом. Не таким є Альмафуерте, для якого доброчесність — це випадковість вселенських сил.

Я справедливого відринув і веселого,
шляхетного, і сильного, і доброго...
Бо уважав: це просто примхи долі,
немов удача, яка випала гравцеві!

— мовиться в «Місіонері».

Спіноза засуджував каяття, бо вважав його різновидом печалі; Альмафуерте — прощення. Він засуджував його за те, що є в ньому щось від снобізму, зверхньої поблажливості, безоглядного Страшного суду, який чинить одна людина над іншою:

Коли Господній Син, той, Незбагненний,
пробачив із Голготи лиходієві...
Він Всесвітові ув обличчя кинув
страшну поругу, гіршу з уявлених!

¹ Схоже написав Блейк: «Як повітря для птаха чи як море для риби — такою є зневага для зневаженого». *Marriage of Heaven and Hell*, 1793 (тут — примітка автора).

Ще красномовнішими є ці рядки:

...Не той Христос я, що тобі прощає.
Я кращий: той Христос, що тебе любить!

Альмафуерте, аби співчувати сповна, хотів би бути таким темним, як сліпець, таким негодящим, як паралітик, і — чому ж ні? — таким підлим, як падлюка. Ми вже казали, що він думав, що фрустрація є кінцевою метою кожної долі; чим упослідженіший чоловік, тим він вищий; чим зневаженіший, тим чудовіший; чим безпутніший, тим більше схожий на цей світ, який, поза усяким сумнівом, не є моральним. Тож він міг щиро написати:

Я уклонявся гаряче і пристрасно
безповоротно й цілковито впалому,
незамолимому хресту його неслави
і омраку пропасни безпросвітному.

В іншому місці тієї самої поеми він каже про вбивцю:

Де він ховає почування вовчі?
Свою трагічну знавіснілу силу?
Щоб я спостерігав, як він вимислює
свою крадіжку, свій підступний злочин!

З поезії «Нехай боронить тебе Бог», яка намічає чи провіщає ту саму ідею, мені досить навести останні рядки:

Перед тим, хто страждає денно і нічно,
навіть уві сні не маючи спочину,
від усвідомлення власних нещасть,
від величезного хреста пристрастей —
я схиляю голову, і падаю навколішки,
і цілую йому ноги, і мовлю: «Спаси тебе Боже!

Чорний Христе, смердючий святий,
Йове всередині,
мерзенна посудино Болю!

Альмафуерте випало жити в несприятливий час. На початку християнської ери, в Малій Азії чи Александрії, він був би ересіархом, вигадником таємних покут, творцем магічних формул; в епоху варварства — пророком пастухів та воїнів, Антоніу Конселейру^{1,2} Магометом; в цивілізовані часи — Батлером чи Нішце. Доля призначила йому загумінки провінції Буенос-Айрес; обмежила його життя 1854—1917 роками; оточила його полями, курявою, завулками, дерев'яними ранчо, комітетами, пустомелями, які навіть не знали грамоти. Читав він мало і також читав забагато; часто читав вірші Святого Письма у версії Сіпріано де Валери³, але також парламентські дебати й публіцистичні статті. У Південній Америці в ті роки не було інших можливостей, ніж катехиза, з її Єдиним Богом в трьох особах і її церковною ієрархією, і чорний лабіринт сліпих атомів, які впродовж вічності сполучаються, як вчили Бюхнер і Спенсер. Альмафуерте обрав другого; він був містиком без Бога і надії. Гордував, як каже

¹ Антоніу Конселейру (Порадник), справжнє ім'я Антоніу Масіел (1850 — 1897) — бразильський релігійний діяч, проповідник, засновник поселення Канудус і керівник селянського повстання Канудус (1896 — 1897).

² Евклідіш да Кунья («Os sertões», 1902) описує, що для Конселейру, пророка «сертанежу» з півночі, добродієність «була найяскравішим віддзеркаленням пихи, майже нечестивістю». Альмафуерте погодився б з цією думкою. Напередодні відчайдушної битви Т. Е. Лоуренс («Seven Pillars of Wisdom», LXXIV) виголосив перед племенем серахін проповідь з виправданням поразки і невдачі, ідентичне тому, яке намислив Альмафуерте (тут — примітка автора).

³ Сіпріано де Валера (1531? — 1602) — іспанський священник, що прийняв протестантство, видатний діяч Реформації, який відредагував перший повний переклад Біблії іспанською мовою Касіодоро де Рейна.

Бернард Шоу, підкупом небес; чесно вірив, що прагнути щастя є небажаним. Його ідеї чаються у закутках його творів; наприклад, у цьому євангелічному: «Ідеальний стан людини — це стан тривоги, жадання, безконечної печалі».

Федеріко Оніс («Антологія іспанської та латиноамериканської поезії», 1934), сказав, що ідеї Альмафуерте є банальними. Цей пролог має на меті обґрунтувати протилежне. Не один аргентинський письменник володіє не менш блискучою, ніж у нього, риторикою, й до того ж куди чіткішою і постійнішою; та він, як ніхто, оновив теми етикі.

Аргентинський поет є ремісником або, якщо волієте, майстром; його праця це радше рішення, а не потреба. Натомість Альмафуерте є органічним, як був Сарм'єнто, як дуже зрідка бував Лугонес. Його незугарності — як на долоні, проте його рятують запал і переконаність.

Як кожен великий інстинктивний поет, він залишив нам найгірші вірші, які тільки можна уявити, але подекуди також найкращі.

«Поезія та проза Альмафуерте».
Підбірка і пролог Х. Л. Б. Буенос-Айрес, «Еудеба»,
серія Півтора сторіччя, 1962.